

Językoznawstwo ogólne: GENERATYWIZM

wykłady w zastępstwie
prof. J. Linde-Usiekniewicz
- semestr zimowy 2009/2010

dr Paweł Rutkowski

Katedra Językoznawstwa Ogólnego,
Wschodnioazjatyckiego Porównawczego i Baltystyki
Uniwersytet Warszawski
p.rutkowski@uw.edu.pl
www.kjoib.uw.edu.pl/rutkowski

Wykład I. Generatywizm - podstawy teorii Chomsky'ego

16 grudnia 2009 r.

dr Paweł Rutkowski

Katedra Językoznawstwa Ogólnego,
Wschodnioazjatyckiego Porównawczego i Baltystyki
Uniwersytet Warszawski
p.rutkowski@uw.edu.pl
www.kjoib.uw.edu.pl/rutkowski

Historia generatywizmu

Generatywizm to najbardziej wpływowa
i najszerzej rozpowszechniona szkoła
językoznawcza drugiej połowy XX w.

Generatywizm
=
Noam A. Chomsky

3

Noam Avram Chomsky
(ur. 1928)

doktorat z lingwistyki na
University of Pennsylvania

od 1955 związany z
Massachusetts Institute of Technology (MIT)

4

Kot Chomsky

5

- Chomsky, N., 1955. *Logical Structure of Linguistic Theory*. MIT Humanities Library. Microfilm.
Chomsky, N., 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
Chomsky, N., 1959. "Review of B.F. Skinner, *Verbal Behavior*," *Language* 35, 26-57.
Chomsky, N., 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
Chomsky, N., 1966. *Cartesian Linguistics*. New York: Harper and Row.
Chomsky, N., 1968. *Language and Mind*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
Chomsky, N. and M. Halle, 1968. *Sound Pattern of English*. New York: Harper and Row.
Chomsky, N., 1969. "Quine's Empirical Assumptions," in D. Davidson and J. Hintikka (eds.) *Words and Objections: Essays on the Work of W.V. Quine*. Dordrecht: D. Reidel.
Chomsky, N., 1970. "Remarks on Nominalization," in R. Jacobs and P. Rosenbaum (eds.), *Readings in English Transformational Grammar*, 184-221. Waltham, Massachusetts: Blaisdell.
Chomsky, N., 1975. *Reflections on Language*. New York: Pantheon.
Chomsky, N., 1980. *Rules and Representations*. New York: Columbia University Press.
Chomsky, N., 1981a. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris Publications.
Chomsky, N., 1981b. "Principles and Parameters in Syntactic Theory," in N. Hornstein and D. Lightfoot (eds.), *Explanation in Linguistics: The Logical Problem of Language Acquisition*. London: Longman.
Chomsky, N., 1986a. *Barriers*. Cambridge: MIT Press.
Chomsky, N., 1986b. *Knowledge of Language*. New York: Praeger.
Chomsky, N., 1988. *Language and Problems of Knowledge: the Managua Lectures*. Cambridge: MIT Press.
Chomsky, N., 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press.
Chomsky, N., 1999. *Derivation by Phase* (MIT Occasional Papers in Linguistics, no. 18). Cambridge, MA: MIT Working Papers in Linguistics, Department of Linguistic and Philosophy.
Chomsky, N., 2000. "Minimalist Inquiries: The Framework," in R. Martin, D. Michaels and J. Uriagereka (eds.), *Step by Step: Essays in Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, 89-155. Cambridge, MA: The MIT Press, 2000.

6

Najważniejsze:

- Chomsky, N., 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N., 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N., 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris Publications.
- Chomsky, N., 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press.

7

Olbrzymi wpływ na fonologię:

Chomsky, N. and M. Halle. 1968. *Sound Pattern of English*. New York: Harper and Row.

Sam Chomsky fonologią raczej się nie zajmował - w początkach rozwoju fonologii generatywnej kluczową rolę odegrał przede wszystkim Morris Halle (na którego duży wpływ wywarł Roman Jakobson). W późniejszych latach fonologia rozwijała się w dużej mierze niezależnie od składni generatywnej (choć podbudowa teoretyczna dotycząca istoty języka jest niewątpliwie wspólna).

8

Chomsky jest także znany z kontrowersyjnych (skrajnie lewicowych, anarchistycznych) poglądów politycznych; polskie przekłady to:

- Chomsky, Noam, *Rok 501: Podbój trwa*, Warszawa: PWN, 1999.
- Chomsky, Noam, *Uwagi o anarchizmie*, Poznań: Trojka, 1999.
- Chomsky, Noam, *Zysk ponad ludzi: neoliberalizm a ład globalny*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2000.
- Chomsky, Noam, *Hegemonia albo przetrwanie: amerykańskie dążenie do globalnej dominacji*, Warszawa: Studio Emka, 2005.

9

Lingwistyczny Chomsky po polsku to jedynie:

- Chomsky, Noam, *Zagadnienia teorii składni*, przeł. Ireneusz Jakubczak, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982.
- Chomsky, Noam, *O naturze i języku*, przeł. Jacek Lang, Poznań: Axis, 2005.
- Lingwistyka a filozofia: współczesny spór o filozoficzne założenia teorii języka*, wybór i oprac. Barbara Stanosz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977.
- Język w świetle nauki*, wybór i oprac. Barbara Stanosz, Warszawa: Czytelnik, 1980.

10

Etapy rozwoju głównego nurtu generatywizmu:

lata pięćdziesiąte:	początki transformacjonizmu
lata sześćdziesiąte:	teoria standardowa
lata siedemdziesiąte:	rozszerzona teoria standardowa
lata osiemdziesiąte:	teoria rządu i wiązania (<i>Government-Binding</i>)
lata dziewięćdziesiąte:	minimalizm

11

Etapy rozwoju fonologii generatywnej:

lata pięćdziesiąte:	początki transformacjonizmu i wpływ Jakobsona
lata sześćdziesiąte:	<i>Sound Pattern of English (SPE phonology)</i>
lata siedemdziesiąte:	fonologia cykliczna
lata osiemdziesiąte:	fonologia leksykalna (oraz geometria cech)
lata dziewięćdziesiąte:	teoria optymalności (oraz fonologia rządu)

12

Najistotniejsze założenia

Punkt wyjścia: krytyka strukturalizmu amerykańskiego (którego kluczową postacią i symbolem był Leonard Bloomfield, 1887-1949).

Strukturalizm amerykański pozostawał pod silnym wpływem psychologii behawiorystycznej: badać można jedynie zachowania ludzkie (reakcje na bodźce z otoczenia), nie zaś procesy mentalne (antymentalizm).

13

Postulaty strukturalistyczne:

- odrzucenie introspekcji (jako zbyt subiektywnej)
- opis ograniczony do zjawisk bezpośrednio obserwowalnych
- język rozumiany jako zachowanie społeczne służące komunikacji
- indukcja jako metoda badawcza
- zasada nieograniczonej różnorodności (*limitless diversity principle*): języki mogą różnić się od siebie w sposób nieprzewidywalny, nie istnieją uniwersalia językowe

14

Postulaty strukturalistyczne - c.d.:

- badanie języka oparte na ściśle ustalonych procedurach (wpływ pozytywizmu logicznego): testy dystrybucyjne, taksonomiczna segmentacja badanego ciągu
- niezależny opis poszczególnych poziomów języka, tj. fonologii, morfologii, składni (autonomiczność opisu)
- Bloomfield: "język to suma wypowiedzi, jakie mogą być wypowiedziane w danej społeczności językowej."

15

Chomsky: "By 1953, I came to the conclusion that if the discovery procedures did not work, it was not because I had failed to formulate them correctly, but because the entire approach was wrong."

Reakcja Chomsky'ego na strukturalizm amerykański zapoczątkowała „rewolucję”, „przezwrot kopernikański” w językoznawstwie.

16

Błędem jest twierdzenie, że język to system komunikacji. Służy on bowiem do wyrażania myśli, a to coś całkiem odmiennego. Oczywiście, można go używać do komunikacji, podobnie jak komunikowaniu się mogą służyć wszelkie ludzkie czynności, na przykład sposób chodzenia, ubiór lub fryzura. Komunikacja jednak - w każdym przydatnym znaczeniu tego określenia - nie jest właściwą funkcją języka.

(źródło: Noam Chomsky, *O naturze i języku*, przeł. Jacek Lang, Poznań: Axis, 2005)

17

Mentalizm teorii Chomsky'ego: postrzeganie języka jako zjawiska umysłowego; odrzucenie behawioryzmu i opisywania języka w kategoriach reakcji na bodźce zewnętrzne.

W wymiarze filozoficznym: **racjonalizm** raczej niż empiryzm.

Chomsky odwołuje się do tradycji kartezjańskiej: początków językoznawstwa racjonalistycznego doszukuje się w tzw. gramatyce Port-Royal autorstwa Antoina Arnaulda (1612-1694) i Claude'a Lancelota (1615-1695), która - zdaniem Chomsky'ego - zawierała elementy uniwersalizmu i transformacjonizmu.

18

W badaniach językoznawca odwołuje się do **intuicji** rodzimego użytkownika języka dotyczących (nie)gramatyczności poszczególnych zdań (a nie np. do danych korpusowych, które nigdy nie mogą być wyczerpujące). Metody badawcze: powrót do **introspekcji**, **dedukcja** zamiast indukcji.

19

Cel gramatyki generatywnej:

eksplicytny (wyraźnie sformułowany, jednoznaczny i sformalizowany) opis **implicitnej** (nieuświadamianej, ukrytej) kompetencji językowej człowieka.

Generowanie (za logiką matematyczną): jednoznaczne wyznaczanie za pomocą reguł gramatycznych.

Język może być zdefiniowany tylko poprzez wskazanie funkcji, która wygeneruje wszystkie zdania, które są w nim poprawne.

20

Gramatyka generatywna ma być modelem imitującym język-system wraz z jego potencjałem rekurencji. Ma ona oddawać nasze hipotezy na temat charakteryzującej umysł ludzki zdolności do tworzenia nieskończonej ilości (potencjalnie nieskończenie długich) zdań. Celem lingwisty staje się opisanie i wyjaśnienie, w jaki sposób człowiek obdarzony jest „programem” językowym pozwalającym na tworzenie zdań gramatycznych i odrzucanie zdań niegramatycznych.

21

Obiektem badania może być tylko *I-language* (język wewnętrzny, mentalny), bo to, co Chomsky określa jako *E-language* (język zewnętrzny, czyli społeczny), jest artefaktem. Język zewnętrzny można zdefiniować jedynie jako część wspólną wszystkich języków wewnętrznych.

Z istnienia tej części wspólnej wynika możliwość komunikacji, ale nie oznacza to, że ludzie komunikujący się mają wspólny język.

Chomsky: mówienie o dwóch idiolektach, iż należą do tego samego języka nie różni się od opisywania dwóch miast jako położonych „blisko” siebie. „Bliskość” nie jest obiektywnym kryterium geograficznym.

22

Chomsky: język w sensie społecznym jest bytem wyłącznie politycznym.

Podobnie:

[a shprakh iz a dyalekt mit an armey un flot]
czyli
‘język to dialekt z armią i flotą’
(sentencja przypisywana Maksowi Weinreichowi)

23

Uniwersalizm: postulowanie gramatyki uniwersalnej (ang. *Universal Grammar*), czyli determinowanego biologicznie, wrodzonego potencjału językowego, który jest wspólny wszystkim ludziom i leży u podłoża gramatyk poszczególnych języków naturalnych.

Kosekwencja: przy wątpliwościach dotyczących struktury badanego języka można jako argumentem posłużyć się wiedzą na temat struktury innych języków (gdyż wszystkie języki opierają się na tej samej gramatyce uniwersalnej).

24

Natywizm:

- postulat realności psychologicznej
- nabywanie języka nie jest efektem zorganizowanej nauki
- kompetencji językowej nie da się porównać do wyuczonych umiejętności (takich jak umiejętność gry w szachy)
- kompetencja językowa (czyli *I-language*, język wewnętrzny: mentalny, a nie społeczny) jest wrodzona i przekazywana genetycznie (jest swego rodzaju organem, który wykształcił się ewolucyjnie)

25

I-language nie wyewoluował, by służyć komunikacji. Chomsky zgadza się z biologami (takimi jak Richard C. Lewontin), którzy postrzegają pewne efekty ewolucji jako przypadkowe mutacje, a nie wynik doboru naturalnego (organizmy nie są „doskonałe”).

Zdaniem Chomsky’ego kompetencja językowa mogła wyewoluować przypadkowo lub np. do wyrażania myśli, a wtórnie została wykorzystana do komunikacji (z tego względu może nie być optymalnym narzędziem komunikacji).

26

Natywizm - c.d.:

- nabywanie i wykorzystywanie potencjału językowego jest niezależne od indywidualnej inteligencji (zauważa to też Kartezjusz)
- dzieci w różnych środowiskach językowych nabywają języka w tym samym (relatywnie krótkim) czasie i w podobny sposób
- reguły gramatyki uniwersalnej są parametryzowane i uzupełniane leksyką w trakcie procesu nabywania konkretnego języka naturalnego

27

Natywizm - c.d.:

Poverty of the stimulus (niewystarczalność bodźca)
Dzieci przyswajają gramatykę swego języka, mimo iż z otoczenia docierają do nich jedynie dane pozytywne (zdania gramatyczne), a nie dane negatywne (zdania niegramatyczne). Nie można zatem twierdzić, iż z otoczenia dowiadują się, które zdania są niegramatyczne (a więc, że nabywanie języka odbywa się indukcyjnie). Niektórych elementów gramatyki nie można nabyć jedynie na podstawie danych pozytywnych, muszą być wrodzone (w innym wypadku przynajmniej część dzieci popełniałaby błędy, których nie popełnia).

28

Podsumowanie

Generatywizm to:

- odrzucenie strukturalizmu amerykańskiego (z jego behawioryzmem, empiryzmem, mitem indukcji)
- mentalizm
- racjonalizm
- eksplicytność opisu implicytnej kompetencji
- uniwersalizm
- natywizm
- transformacjonizm

29

Dziękuję za uwagę!

p.rutkowski@uw.edu.pl
www.kjoib.uw.edu.pl/rutkowski

30